

ВСТУП

Патріарх Йосиф Сліпий увійшов в історію як незламний свідок сили віри, а також невмирущості Церкви і народу. Багатьом відомо, що його девізом були слова: «Per aspera ad astra» («крізь терни до зірок»). Цей девіз став пророкою характеристикою його життя. Патріарх не шукав легких шляхів, та й Боже Провидіння приготувало йому великий і болючий «терновий вінець». Попри те, залізна воля патріарха стала запорукою успішного долання ним «тернів і бур'яну» (див. Бт 3, 18). Його ж залізна воля стала одним із наріжних каменів майбутнього тріумфу всієї Української Греко-Католицької Церкви, яка вийшла з підпілля всього у декілька років після його смерті.

«Завіщання» патріарха проливає світло на джерела натхнення для його духовного, церковного і національного життя. У «Завіщанні» Йосиф Сліпий описує УГКЦ як Церкву-Матір українського християнського народу. Самого ж патріарха Бог покликав стати Мойсеєм Церкви і духовним батьком народу. УГКЦ як Київська Церква, стала також Церквою-Матір'ю для Церков на поселеннях. У багатьох своїх посланнях патріарх наголошує на важливості плекання віруючим Народом Божим своєї помісної церковної традиції – запоруки вселенської єдності Київської Церкви в Україні і на поселеннях. Така велична постать і справа Церкви і народу, якій так самовіддано служив патріарх Йосиф, спонукали нас глибше їх дослідити в дипломній праці під назвою «Українська Церква в Завіщанні патріарха Йосифа Сліпого».

Постать патріарха приваблює насамперед ісповідництвом незламної віри перед «родом цим перелюбним і грішним». Попри пропозиції переходу до Московської Церкви, поєднані зі спокусами «кар'єрного зростання», він залишився вірним сином Української Греко-Католицької Церкви і свого народу. Потрапивши після звільнення із заслання до Риму, він і там, попри поважний вік, аж до смерті залишився добровільним «в'язнем Христа ради» і «свідком Церкви, що мовчить».

Актуальність даного дослідження впливає з важливості питань, піднятих патріархом у «Завіщанні». Одне з них торкається плекання прадідної київської традиції. Кир Йосиф вказує на сім'ю, науку і молитву як шляхи і способи зберігання і передавання цієї традиції. Забуття ж її смертельно небезпечне для буття Церкви і народу.

Іншим актуальним питанням був і залишається патріарший еклезіальний статус Української Греко-Католицької Церкви. Завдяки мужності й наполегливості патріарха усвідомлення власної патріаршої помісності поступово стало надбанням усього Народу Божого УГКЦ.

Особисто мене зацікавило та спонукало до написання цієї праці бачення кир Йосифом розбудови та розвитку помісності Української Греко-Католицької Церкви, що є його оригінальним внеском у сучасне богослов'я.

Метою цієї наукової праці є показати роль і значення діяльності Йосифа Сліпого для згуртування Церкви в Україні й на поселеннях, з'ясувати його бачення Церкви, тобто еклезіологію. Окрім цього, важливо осмислити й інші його ідеї, які торкаються шляхів розвитку Української Церкви в майбутньому, роль у ньому літургійного, богословського і духовного (монашого) чинників.

Предметом нашої праці будуть насамперед «Завіщання» та інші твори Сліпого, які тематично перегукуються із «Завіщанням», а також спогади сучасників про нього особисто та твори дослідників його спадщини.

У написанні цієї наукової праці ми використовуватимемо історично-критичний метод та метод богословського синтезу, які допоможуть нам краще проаналізувати й розкрити заявлену тему.

Структура цього дослідження складатиметься зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних головних джерел та додаткової літератури. У першій частині першого розділу ми проаналізуємо життєвий шлях майбутнього патріарха, на тлі якого висвітлимо становище Церкви, зокрема, під час більшовицької окупації Західної України. Далі в цьому розділі ми розкриємо особу Йосифа Сліпого як захисника і поціновувача східної традиції – наріжного каменя ідентичності Церкви і культури народу. Крім цього, розглянемо три чинники, завдяки яким, на думку патріарха, є невмирущими і Церква і народ: сім'ю, науку й молитву. Сім'ю як місце плекання любові до Бога і ближнього; науку як наріжний камінь для відновлення і сили нації; а молитву як силу до великих звершень у майбутньому.

У другому розділі ми звернемо увагу на критерії помісності Церкви, сформульовані патріархом, зокрема, на власне богослов'я, власну літургію та власну духовність. Зокрема, розглянемо роль і вагу канонічного критерію, тобто патріаршого статусу УГКЦ та його визнання. Відтак опишемо, яким чином патріарх по-богословськи осмислив глобальне поширення нашої Церкви у світі в еклезіологічній моделі «Церква-Мати – Церкви-Доньки».

Для написання цієї наукової праці нам слугуватимуть наступні головні джерела: Патріарх Йосиф Сліпий «Завіщання», Митрополит Йосиф Сліпий «Погляд на догматичні та історичні основи Греко-Католицької Церкви в Україні», Митрополит Йосиф Сліпий «Історія Вселенської Церкви в Україні», Василь Ленцик «Визначні постаті Української Церкви: митрополит Андрей Шептицький і патріарх Йосиф Сліпий», Ярослав Пелікан «Ісповідник віри між Сходом і Заходом», а також праця Мирона Бендика «Помісність Української Церкви та її бачення патріархом Йосифом Сліпим».

Разом із тим, для кращого висвітлення даної теми допоміжними для нас стануть наступні джерела: Іван Хома «Патріарх Йосиф», Андрій Сапеляк «Київська Церква на Слов'янському Сході», Олег Гринів «Йосиф Сліпий як історик, філософ, педагог», Олександра Киричук «Йосиф Сліпий: ректор – митрополит – в'язень – кардинал і патріарх», Василь Качмар «Патріарх Йосиф: обновник Української Католицької Церкви», журнал «Богословія». Окремим допоміжним матеріалом стануть самі «Твори патріарха і кардинала Йосифа Сліпого», зібрані Іваном Музичкою та Іваном Хоמוю та опубліковані у 18 томах.

Враховуючи постійно зростаюче зацікавлення постаттю патріарха, сподіваємося, що наше дослідження стане, хоч і скромним, але внеском у висвітлення його багатющої богословської спадщини.

ВИСНОВКИ

Закінчуючи наше дослідження, важливо з проведеного богословського аналізу «Завіщання» вивести адекватні висновки.

Як ми побачили, Господь у ХХ столітті дарував нашій Церкві яскраву духовну особистість – патріарха Йосифа Сліпого. Безперечно, ця постать надала потужної динаміки Церкві і

народові, пов'язуючи своє життя з ними нерозривно. Упродовж свого життя Патріарх Йосиф виріс від Глави Помісної Церкви до постаті вселенського масштабу.

Його можна порівняти із постаттю апостола народів Павла. Будучи ревним «хранителем батьківських передань», він водночас став «світільником» Церкви, котрий сяяв ісповідництвом «народам» у Східній і Західній діаспорах.

Особливо великим є богословський внесок патріарха в київську еклезіологію. Вона, з одного боку, впливає з тисячолітньої київської традиції, а з іншого, є настільки новаторською, що до неї лише поступово дозрівають як наша Церква, так і інші помісні Церкви.

Ми прослідкували його страдницьке і святе життя в його ж сприйманні, переданому в «Завіщанні». Всі свої хрести він бачив у світлі «Хреста Господнього». І напевно його органічний щоденний зв'язок із Ісусом Христом уможливив йому так неймовірно прекрасно перейти шлях «в'язня Христа ради». А з яким зворушенням цей старець-ісповідник засвідчив про нашу Церкву і народ на такому всесвітньому форумі, яким став II Ватиканський Собор! Він і далі, аж до кінця життя, був голосом «мовчазної», загнаної в підпілля Церкви. Іноді це був «голос вопіючого в пустелі», але він лунав завжди.

Опинившись на волі, патріарх Йосиф, можливо, першим у XX столітті осмислив феномен живучості УГКЦ в умовах підпілля. Його висновок: неможливо знищити Церкву, інкультуровану настільки, що Церквою стають кожна сім'я і родина, Церкву з помісною історичною пам'яттю, члени якої не вагаються ризикувати кар'єрою і свободою, сходячись на підпільні богослужіння.

Поселившись на вигнанні у Римі, Йосиф Сліпий, за виразом Юлія Андреотті, був не тільки особою, що говорить, а й особою, що творить. Він створив потужний духовний центр у Римі, складений із Собору Софії Премудрості Божої і Українського Католицького Університету імені папи Климента з його філіями на всіх континентах нашої планети. Кир Йосиф відновив також студійське монашество – підмурівок київського благочестя. Водночас осмислив нашу Церкву в її глобальному масштабі, запропонувавши новаторську еклезіологію Церкви-Матері – Київської митрополії в Україні – і Церков-Доньок на поселеннях.

Особливо проявився пророчий дух і стальний характер патріарха у справі патріархату нашої Церкви, який він називає «патріархатом Києво-Галицьким і всієї Русі». Кир Йосиф не тільки навів історичні, богословські і канонічні підстави патріархату, а й мужньо проголосив його в римському соборі Святого Петра – серці християнства. Він також не побоявся прийняти титул «патріарха» у повній свідомості особистої відповідальності за наслідки такого кроку.

Перебуваючи в Римі, патріарх жив Україною і прагнув повернутися до Львова. Він не тільки «прагнув», але й опублікував томи духовної літератури для подальшого перевезення в Україну. У «Завіщанні» він заповітує і свої тлінні останки перевезти до Львова і скласти в крипті святоюрської катедрі.

Патріарх у видінні, подібно до Йоана Богослова на Патмосі, «бачив» вільною нашу Церкву і самостійною нашу державу. Тоді, на початку 80-х років XX століття, коли він закінчив писати своє «Завіщення», його «видіння» виглядали наївними мріями. Але виявилось, що нереально мислили його опоненти. А щодо патріарха, то поставало одне-єдине питання: «Звідки він про це знав?»

Адже всього п'ять років після його смерті триумфально «воскресла» Українська

Греко-Католицька Церква в Україні, сім років після смерті – «воскресла» Українська держава, а вісім років після смерті тлінні останки патріарха були перевезені в Україну і складені в крипті повернутої до УГКЦ святоюрської катедрі. Опубліковані ним духовні книги втамували першу «хвилю» духовного голоду в пострадянській Україні, а патріархат УГКЦ став доконаним фактом у свідомості Українського Божого Люду.

Візія патріарха охоплює візію єдиної помісної Київської Церкви з її оновленою катедрою – Софією Київською. У крипті цієї катедрі завіщав себе покласти патріарх, коли «плоттю усне». Цю частину його «Завіщання» нам ще потрібно буде виконати.